

פענוח רכיבים בימתיים – ממחזה להצגה

יחידת הוראה בנושא שפת התאטרון חלק ב'
ליחידת הוראה בנושא שפת התאטרון חלק א' – קריאת מחזה ופענוח הרכיבים הדרמטיים [לחצו כאן](#)

כתיבה ועריכת המצגת: רותי בן דור
מבוסס על תכנית הוראה ולמידה בנושא "ממחזה להצגה" כתבו: גלי כהן ורחל היימן

א. הרכיבים הבימתיים – מהוראות במה לעיצוב בימתי

■ השלב הראשון בעיצוב הרכיבים הבימתיים הוא פירוק של המחזה לתחומים השונים: תפאורה, אביזרים, תאורה, תלבושות, מוסיקה ומיזנסצנה. אנו למדים על הרכיבים הנדרשים משני מקורות עיקריים:

1. הוראות הבמה שכתב המחזאי.

2. מתוך פענוח הרכיבים הדרמטיים במחזות.

הוראות במה מפורטות מופיעות רק במחזאות המודרנית החל מהמחצית השניה של המאה ה-19. במחזות של שייקספיר לדוגמא, מופיעים רק דיאלוגים והחלוקה למערכות, תמונות והוראות הבמה, הם תוספת מאוחרת. הצורך בהוראות מפורטות נוצר כאשר המחזאים הריאליסטים והנטורליסטים רצו ליצור על הבמה אשליה של מציאות ולכן כל פרט היה חשוב בעיניהם. גם במחזאות הלא ריאליסטית נמצא הוראות במה מפורטות שכן המחזאים שאפו ליצור על הבמה עולם של דימויים חזותיים ושמיעתיים.*

■ את שליפת הרכיבים הבימתיים מתוך הוראות הבמה נדגים על המחזה **בינר הזכוכית** מאת טנסי וויליאמס

1. קראו את הוראות הבמה למחזה (בעמוד הבא)

2. סמנו את ההוראות לביצוע בימתי (הרכיבים הבימתיים הנדרשים על-פי הנחיות המחזאי)

יש להבחין בין הוראות שאינן מיועדות לבמה והן מכוונות לקורא, הוראות אלה נקראות 'הוראות במה ספרותיות'. הוראות הבמה במחזה **בינר הזכוכית** הן דוגמא לכך.

3. כתבו בטבלה את הרכיבים הבימתיים.

א. הרכיבים הבימתיים – מהוראות במה לעיצוב בימתי הדגמה על ביבר הזכוכית

תמונה א'

דירתה של משפחת וינגפילד בחלקו האחורי של בניין, אחד מאותם רבי-קומות נפיליים וצפופים הפורחים כיבלית בשכונות חנוקות ודחוסות אוכלוסייה בין-מעמדית ואשר הינם סימלה המדכא של אותה חברה אמריקנית המנסה נואשות שלא ליצור פער, כביכול, אלא לגדל גושים מגובבים של צורת חיים המונית-אוטומטית.

הדירה ניבטת אל תוך סמטה, והכניסה אליה היא על ידי מדרגות חרום, ברזליות-מעוקלות ומדכאות, אשר אף הן מסמלות משהו, כי הרי הן נבנו למטרה של מנוסת חרום משריפה, והנה כי כן, כל אותם מבני-ענק מאויימים בוערים בליבם פנימה את כאבו המר והצורב של הייאוש האנושי. התפאורה היא זיכרונות ועל כן אינה ריאליסטית; הזיכרון הוא דבר-מה הטומן בו הרבה שירה. קו השירה אף הוא מסתיר פרטים מסויימים משום מה, ומשום מה מבליט אחרים ... מעבר לכל פרופורציה... הכל על פי היחס הרגשי שיש לאותו זיכרון אל חפץ זה או אחר, שכן, הזיכרון טבוע כולו בלב האדם פנימה. פתח הכניסה, אם כן, מואר עמומות וכאילו אומר שירה.

בעלות המסך, צופה הקהל בקיר האחורי, האפל והקדורני של דירת וינגפילד. הבית כולו חבוק מכל צדיו בסמטאות אפלות וצרות המהוות רקע... כלולים בהם חבלים עמוסי כביסה, פחי אשפה לרוב, ומדרגות-חרום ברזליות מעוקלות כמעשה-חרט אימתני-עכבישי. מכאן נכנסים ולכאן יוצאים במשך המחזה; בסופו של מונולוג הפתיחה של טום, מתחיל האור לעלות אט אט והדירה מוארת עמומות אף היא. בקידמת הבימה - חדר-האורחים, המשמש גם כחדר שינה ללורה, כאשר הספה נהפכת למיטה. במעלה הבימה, במרכז, מחיצה (פרגוד או וילון) ומעברה השני חדר האוכל. על גבי שידה עתיקת יומין בחדר האורחים ניצב ביבר-הזכוכית שהנו אוסף של חיות זכוכית פעוטות ומבהיקות. תצלום ענקי של האב בחדר האורחים, נוכח הקהל. בתצלום נראה איש צעיר ויפה-תואר במדי הצבא האמריקני של מלחמת העולם הראשונה. חיוכו הנפלא אומר כאילו: "אני אוסיף ואחיך לי כך לעולמי-עד".

טום נכנס, לבוש במדי מלח בצ'י הסוחר. פונה לקהל ומתחיל לדבר.

א. הרכיבים הבימתיים – מהוראות במה לעיצוב בימתי הדגמה על **ביבר הזכוכית**

תמונה	תפאורה (מקום)	אביזרים	תאורה (זמן, אורה)	תלבושות	מוסיקה	ומיזנסצנה
א'	דירת משפחת וינגפילד. ברקע, חבלי כביסה עמוסים, פחי אשפה, מדרגות חירום לולייניות. חזות של דלות, צפיפות ומחנק. בקידמת הבימה – חדר האורחים. הספה משמשת גם לשינה (של לורה). במעלה הבימה, במרכז, מחיצה (פרגוד או וילון) ומעברה חדר האוכל.	בחדר האורחים שידה עתיקה עליה ניצב ביבר – הזכוכית. בחדר האורחים תצלום ענקי של האב.	עמומה.	טום – בגדי מלח בצי הסוחר		טום נכנס ופונה אל הקהל.

א. הרכיבים הבימתיים – מהוראות במה לעיצוב בימתי הדגמה על **ביבר הזכוכית**

לאחר צפייה בהצגה התלמידים יתארו את הרכיבים הבימתיים וישוו אותם עם הוראות הבמה. ניתן לערוך השוואה בין הפקות שונות בזיקה עם הוראות הבמה של המחזאי.

לרשימת הפקות תאטרון שעלו בישראל

לרשימת הפקות בקולנוע

הצעה לטבלת השוואה

ניתן לחלק את הכיתה לזוגות או קבוצות. כל קבוצה אחראית לבחון רכיב אחר ולהשלים במקום הנכון בטבלה.

לאחר מילוי הטבלה, יקיימו התלמידים דיון על הפרשנות ורעיון העל של ההפקה (קונספט), על-פי תפיסת הבמאי והמעצבים השונים.

הצגה – הבימה 1991	מחזה		
<p>הבמה נחשפת במלואה לאחר המונולוג של טום. בקדמת במה מימין שולחן האוכל (לפי הוראות הבמה אמור להיות ממוקם במעלה הבמה). אין ספה אלא מיטת קומתיים במעלה הבמה מצד שמאל. במרכז הבמה עגלה עם ביבר הזכוכית. משמאל שולחן עם מכונת כתיבה. בקדמת במה כסא נדנדה הפונה אל פנים הבמה. הבמה היא במה פורצת והקהל יושב קרוב מאד לבמה משלושת צידיה.</p>	<p>דירת משפחת וינגפילד. ברקע, חבלי כביסה עמוסים, פחי אשפה, מדרגות חירום לולייניות. חזות של דלות, צפיפות ומחנק. בקידמת הבימה – חדר האורחים. הספה משמשת גם לשינה (של לורה). במעלה הבימה, במרכז, מחיצה (פרגוד או וילון) ומעברה חדר האוכל.</p>	תפאורה	<p>הוראות במה תמונה א'</p>
<p>בתחילה רק טום והביבר מוארים. יתר הבמה חשוכה.</p>	עמומה	תאורה	
<p>ביבר הזכוכית מונח על עגלת תה ממתכת הממוקמת במרכז הבמה. תמונת האב אינה מופיעה.</p>	<p>בחדר האורחים שידה עתיקה עליה ניצב ביבר-הזכוכית. בחדר האורחים תצלום ענקי של האב.</p>	אביזרים	
<p>בגדים רגילים. ג'קט צמר כהה. בתחילת הסצנה מחליף לג'קט בהיר.</p>	טום – בגדי מלח בציי הסוחר	תלבושת	
<p>מתחיל ביצירה "הברבור מתוך "קרנבל החיות" מאת סן סנס. ועבור בתחילת הסצנה למוזיקת רגטיים – סגנון מוזיקה אמריקאי שהתפתח בסוף המאה ה-19.</p>	אין הנחיה.	מוזיקה	
<p>טום (גיל פרנק) יושב על כסא. משמאלו ומעט לפניו עגלת תה ממתכת ועליו ביבר הזכוכית</p>	טום נכנס ופונה אל הקהל.	מיזנסצנה	

ב. הרכיבים הבימתיים – מאפיון דמות לעיצוב דמות

- התלמידים יבדקו את המאפיינים הדרמטיים של הדמות – להנחיות ביחידת הוראת הרכיבים הדרמטיים לחצו כאן
- המורה יציע תרגילים רלוונטיים לעבודה על דמות.
- התלמידים יעמידו סצנה לבחירתם תוך שימת דגש על המיזנסצנה כך שתתן ביטוי לקונפליקט הדרמטי וליחסים בין הדמויות. לדוגמא: בהפקה של בינר הזכוכית משנת 1991, המיזנסצנה (דקה 00:22:30) ממחישה את הקונפליקט בין אמנדה לטום. אמנדה רודפת אחרי טום בצעקות. הוויכוח ביניהם מתרחש בעומק הבמה כאשר במרכז יושבת לורה ובוהה בבינר הזכוכית שלה, מנותקת מהדרמה המתחוללת מאחוריה.
- התלמידים יעצבו לפחות שתי תלבושות לדמות. השינוי בתלבושת צריך להצביע על התפתחות דרמטית ועל השינוי שעוברת הדמות. לדוגמא: בתחילת ההצגה לורה לבושה בשמלה ביתית חומה ועליה קרדיגן מיושן. לכבוד ארוחת הערב עם ה'מחזר' מלבישה אותה אמנדה בשמלה חגיגית בהירה כמכינה כלה ליום חופתה.
- תנועה וקול – התלמידים יעצבו את התנועה של הדמות, את קצב הילוכה ותנועתה בחלל, מחוות אופייניות, חיתוך דיבור וקול. לדוגמא: הצליעה שהשחקנית גילי בן אוזיליו סיגלה לדמות לורה, חיתוך הדיבור המהיר והקצבי של גיל פרנק כטום, הטון הצדקני של רבקה גור בתפקיד אמנדה ועוד.

ב. הרכיבים הבימתיים – ממחזה לקונספט (רעיון על של היצירה)

כדי ליצור מבע בימתי של מחזה/טקסט, עלינו להבין ולגבש את רעיון העל (קונספט) שבאמצעותו נאמר משהו על העולם, על חיינו, על התקופה וכו'.

■ השלב הראשון הוא לימוד הרכיבים הדרמטיים: עלילה, מקום וזמן, שיח דרמטי, ניתוח הדמויות, זיהוי הקונפליקטים, הנושאים העולים מתוך המחזה, זיהוי האמירות וסגנון המחזה. ליחידת הוראה בנושא הרכיבים הדרמטיים.

■ בשלב השני עלינו לבדוק את הרלוונטיות של הנושאים העולים מתוך המחזה לימינו, לחיינו אנו.

לדוגמא: המחזה **מחכים לגודו** מאת בקט הועלה בתאטרון חיפה בשנת 1985 בבימויו של אילן רונן. גוגו ודידי היו שני פועלי בניין פלסטינים (בגילומם של השחקנים מכרם חורי ויוסף אבו-ורדה) ודיברו ביניהם בערבית. פודזו (בגילומו של אילן תורן), כקבלן ישראלי, דיבר בעברית ולבש בגדים קולוניאליים. דורון תבורי גילם את לאקי שאת הנאום הפילוסופי שלו השמיע בערבית ספרותית אותה הפועלים לא הבינו. רעיון העל של ההצגה הביא את המציאות בישראל על מורכבותה. ניתן כמובן לשאול על מידת שמירת ערכו האוניברסלי של המחזה בפרשנות זו. יחד עם זאת הפקה זו עוררה עניין בעולם כולו. המציאות הישראלית מוצאת את דרכה גם בהפקה **רומיאו ויוליה** לשייקספיר בתאטרון החאן בשנת 1994. שוב זוכה הסכסוך ישראלי-ערבי לשיקוף באמצעות התאטרון.

ב. הרכיבים הבימתיים – ממחזה לקונספט (רעיון על של היצירה)

הצעות לתרגילים הדגמה על **ביבר הזכוכית**:

1. המחזה ביבר הזכוכית הוראות הבמה מפרטות באופן מדוייק את מיקומם של פריטים בעלי משמעות סמלית כגון: ביבר הזכוכית, הספה/מיטה, תמונת האב. עיצוב הבמה ומיקום פריטים אלה משתנה בהפקות השונות והן תלויות בפרשנות של הבמאי ומעצב התפאורה וקשורות לרעיון העל של ההצגה.

נתבונן לדוגמא בשתי הפקות שעלו בישראל, בהפקה של הבימה (1991) ובהפקה של בית לסין (2015).

א- בהפקה ב"הבימה" ממוקם ביבר הזכוכית במרכז ואילו בהפקה ב"בית לסין" הוא ממוקם בצד הבמה. חשבו מדוע בחרו הבמאי ומעצב התפאורה במיקומים אלה וכיצד בחירותיהם נובעות מתפיסתם את המחזה?

ב- בהפקה של "הבימה" המיטה היא מיטת קומתיים המרמזת על מיטה בחדר ילדים והיא נמצאת בירכתיים. בהפקה של "בית לסין" המיטה היא ספה (כפי שהורה וויליאמס בהוראות הבמה) וממוקמת בקדמת הבמה. מדוע בחרו במאי ומעצב התפאורה בהפקה של הבימה לחרוג מהוראת הבמה שבמחזה?

ג- כיצד אתם הייתם ממקמים את רכיבים אלה על הבמה ומדוע?

ב. הרכיבים הבימתיים – ממחזה לקונספט (רעיון על של היצירה)

2. התבוננו בתמונות במה של הפקות **ביבר הזכוכית** שהוצגו בתיאטראות שונים ברחבי העולם:

▪ <http://www.nickhussong.com/the-glass-menagerie-3>

▪ <https://primestage.com/events/glass-menagerie/>

▪ <https://sites.google.com/site/beowulfborittdesign/regional-theater/the-glass-menagerie>

א- השוו בין תפיסות הבמה בהפקות השונות ונסו להבין מהו רעיון העל של הבמאי והמעצבים.

ב- בחרו סצנה מתוך המחזה ובחרו לפחות שני רכיבים בימתיים המבטאים את הרעיון, הנושא או האמירה שלכם.

ג- הציגו את הסצנה בפני הקבוצה.

הפקות של המחזה "ביבר הזכוכית" (תאטרון וקולנוע)

- תאטרון בית לסין 2015. תרגום: עידו ריקלין | בימוי: גלעד קמחי | תפאורה: ערן עצמון | תלבושות: אורנה סמורגונסקי | מוסיקה: אמיר לקנר
משתתפים: יונה אליאן, נדב נייטס, נטע גרטי, גל אמיתי
טריילר של ההצגה: <https://www.youtube.com/watch?v=EdxXs7tfN1M> (נדלה אתר יוטיוב 14/7/2020)
- תאטרון הקאמרי 2005. תרגום בימוי: מיכה לוינסון | תפאורה: רוני תורן | תלבושות: עפרה קונפינו | מוסיקה: אלדד לידור
משתתפים: ג'יטה מונה, מיכה סלקטר, אולה שצ'ור, יפתח קליין
- תאטרון הבימה 1991. נוסח עברי: ערן בניאל | בימוי: אופירה הניג | תפאורה: אלי סיני | תלבושות: דידי גולן | עריכה מוסיקלית: יואב קוטנר |
משתתפים: רבקה גור, גיל פרנק, גילי בן אוזיליו, עמי ויינברג
<https://www.youtube.com/watch?v=RsDC-GrBu1U> (נדלה אתר יוטיוב 14/7/2020)

הפקות של המחזה "ביבר הזכוכית" (תאטרון וקולנוע)

- | Paul Newman 1987 The Glass Menagerie
בימוי: משתתפים: Joanne Woodward (Amanda Wingfield) , John Malkovich (Tom Wingfield)
James Naughton (Jim O'Connor) , Karen Allen (Laura Wingfield)
(נדלה אתר יוטיוב 14/7/2020) <https://www.youtube.com/watch?v=eDrMKbA2kjk>
- | Michael Elliott 1966
בימוי: משתתפים: Shirley Booth (Amanda Wingfield) , Hal Holbrook (Tom Wingfield)
Pat Hingle (Jim O'Connor) , Barbara Loden (Laura Wingfield)
(נדלה אתר יוטיוב 14/7/2020) <https://www.youtube.com/watch?v=Krn443b0-hc>
- | Irving Rapper 1950
בימוי: משתתפים: Gertrude Lawrence (Amanda Wingfield) , Arthur Kennedy (Tom Wingfield)
Kirk Douglas (Jim O'Connor) , Jane Wyman (Laura Wingfield)
(נדלה אתר יוטיוב 14/7/2020) <https://www.youtube.com/watch?v=Krn443b0-hc>